

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ

Том п'ятий

Записав, упорядкував і літературно відредагував

Микола ЗІНЧУК

Київ – 2004

ВСТУПНЕ СЛОВО

На Косівщині, там, де кінчаються Карпати й починається рівнина, розкинулося під горами велике село. Це власне не одне село, а цілих чотири – Нижній Березів, Середній Березів, Верхній Березів і Банф-Березів, які разом з сусідньою Текучею злилися в своєрідний мегаполіс. Терен, на якому розташовані всі названі села, географічно входить до Гуцульщини, але жителі Березова гуцулами себе не вважають, звать себе, за назвою села, березунами і березунками. І справді, своїми етнографічними реаліями і психологічним складом вони відрізняються від сусідніх гуцулів-горян. Тепер, коли етнографічні особливості фактично знівелювалися, уже непросто встановити без розпитування, з якої місцевості та чи інша людина, а якихось 40-50 років березуна відрізнив би від гірського гуцула ще здалеку. Чисельні весільні та інші світлини з недалекого минулого донесли до нас образ березнів у народних строях. Чоловіки в сивих шапках, опанчах і чоботях (а гуцули носили розшиті кожухи та постолі), а жінки та дівчата в спідницях і вузьких фартушках (гуцули носили запаски). Навіть у рисах обличчя є відмінності.

Звідки ж узялися березуни у Прикарпатті? На це повної відповіді поки що нема. Ясно тільки, що вони походять від населення, яке прийшло на Косівщину в порівняно недалекі історичні часи, кілька сот років тому. Але за ці сотні років забулося все, що пов'язувало їх з попередніми місцями проживання, і не збереглося жодних передань про краї, з яких вони вийшли. Жителі сусідніх сіл кажуть, що вони походять від вірменів, а дехто навіть запевняє, що від татарів. Деякі з самих березнів вважають, що вони польського шляхетського походження. А багато хто схиляється до думки, що ці люди прийшли аж з-над Дніпра.

Такий різнобій у думках про походження дає підстави вважати, що їхнє поселення на гуцульському Прикарпатті не було одноразовим актом. Очевидно ця етнографічна група українців поступово формувалася з різних етнічних компонентів.

Але звернімося до топоніміки. Де ще зустрічається назва «Березунів»? мені за більш ніж два десятиліття систематичних поїздок по різних місцевостях Західної України вдалося зустріти назву «Березів» тільки раз, у Старосамбірському районі на північній Бойківщині (Львівська область). Там же знаходиться й село Яблунів (саме так тепер називається сусіднє з Березовами містечко, яке раніше було райцентром Івано-Франківської області). То чи не вихідці з Бойківщини принесли з собою ці назви на місце нового поселення?

А що скаже антропоміміка, що скажуть нам прізвища березунів? Пошуки антропомімічних коренів в березнів неминуче приведуть нас знову ж таки на Бойківщину. Там, на території сучасних Соколівського, Турківського, Старосамбірського районів Львівської області та прилеглих

до них районів області Івана-Франківської області є такі населені пункти: Ільник, Сколе, Під городці, Гошів, Голинь. А в Березові велика кількість людей мають прізвища Ільницький, Сільський, Підгородецький, Гошовський, Голинський. Окрім того, в Турківському й Сколівському районах дуже поширені прізвища з закінченням -ич: Фатич, Рибич, Бренич, Черчович, Занкович та схожі на них інші. А тепер погляньмо на прізвища березнів: Фіцич, Негри, Сими, Романи, Кузич, Куничич, Білавич, Малькович, Лазарович тощо. А Ільницьких повно в Турківському районі і повно в Березові.

В Березові поширене прізвище Сулятицький, а дієслово суляти (стрибати), від якого походить, зовсім невідоме на Гуцульщині. Зате воно побутує на Бойківщині. Порівняльний аналіз лексики березунів і мешканців північної Бойківщини може дати немало доказів того, що березуни вийшли з Бойківщини. А в цілому говірка березнів небагато відрізняється нині від розмови інших сіл рівнинної частини Гуцульщини. Ось зразок: «Уногди приказувала тіта Олена таку байку. Одна цариці сказала: «Я сі нікого не бою». Та сіла на конє, та й поїхала до поганського царє».

Отож з великою вірогідністю можна стверджувати, що заснували Березів вихідці з північної Бойківщини. А чого вони перемістилися, це теж легко пояснити. Грунти тут багато родючіші, а клімат м'якший, ніж у бойківському Прикарпатті. Деякі старожили Березова, які в 30-х роках їздили працювати лісорубами на Турківщину, ще й нині згадують, що народ жив дуже бідно.

Березуни запопадливі й енергійні. З Березова, особливо з Нижнього, вийшло багато освічених і талановитих людей. Серед них поети, актори, працівники музеїв, викладачі вузів, учителі, а також керівники різних рангів. Їх зустрінеш і в Коломиї, і в Івано-Франківському, і в Києві та Львові.

У Березові мало не в кожній хаті ви побачите портрети Шевченка й Франка у вишиваних рушниках. Тут зразу помічаєш високу національну свідомість і патріотичні почуття. Ще й тепер деякі сільські дідусі знають історію України краще, ніж люди з вищою освітою в багатьох інших регіонах України.

У свій час багато мешканців Березова у пошуках кращої долі емігрувало за океан, в Канаду. Один з них, Кирило Геник, одержав високу посаду у канадській імміграційній службі. Саме він приймав у провінції Манітоба іммігрантів з Західної України. Це знайшло своє віддзеркалення у гуцульському фольклорі далеко за межами Березова. В Розтоках Путивльського району Чернівецької області від 80-річного Петра Петрюка записано на початку 80-х років співанку про еміграцію, в якій розповідається, що «в Вінніпегу агент Геник з руского народу».

Він там вийшов напроти них на добру пораду.
Котрий має з дому гроші, він дав тому раду.
А котрий грошей не має, і тому дав раду.
«Як ти не мав з дому грошей, чоїхав в Канаду?»

Тепер піди на роботу та зароби грошей,
А на старість будеш мати маєток хороший».

Записано 2 жовтня 1983 року.

До нижнього Березова прилягає село Текуча, а за ним уже серце Гуцульщини Космач, казки якого подано в попередньому томі. Текуча – це ніби проміжна ланка між чисто гуцульським Косачем і Березовами.

Одного разу під вечір довелося мені їхати в переповненому автобусі, який ішов через Нижній Березів на Текучу. Це було під час Різдва на початку 1984 року.

Група жінок в глибині автобуса злагоджено заколядувала. Молоди ми чистими голосами жінки з Текучі просили щасливої долі Україні. І тепло, і радісно було в мене на душі в ті хвилини. Я донині бережу в серці щирі приязнь до мешканців Текучі.

Березуни й текучани залюблені у фольклор. Там записано мною багато фольклорних творів різних жанрів, особливо народних казок. Ці казки подано в пропанованому тобі, читачу, п'ятому томі. Найбільше серед них фантастичних казок і найменше казок про тварин. Ці останні вже повсюдно зникають з побутування. Книга подає казковий репертуар, який побутував у цих краях в середині 80-х років. На сьогоднішній день, зрозуміло, він уже значно бідніший, бо багато розповідачів казок старшого покоління уже пішли з життя.

Крім загальноукраїнських сюжетів туттрапляються й місцеві. Але й загальновідомісюжети й мотиви на тутешньому ґрунті іак обросли місцевими етнографічними реаліями, що фактично стали оригінальними місцевими фольклорними творами. З цих казок можна багато довідатися про життя і побут березунів і текучан у минулому. І притому місцевий репертуар нерозривно пов'язаний з казковим епосом усеї України і є його невід'ємною часткою

Але особливо багато про побут і звичаї мешканців цих країв можна дізнатися з поданих у цій книзі демонологічних розповідей, легенд та народних оповідань. З них постає неповторний образ старого прикарпатського села.

1. ПРИГОДИ ЛИСИЧКИ-СЕСТРИЧКИ

У одного газди було п'ятеро дітей. Та й був голодний рік. Просять діти їсти, а жінка каже:

– Пішов би ти, чоловіче, в поле¹ молоти та заробив хліба.

Він узяв ціп та іде в лісі потоком. А там на змію зсунулася плита і притисла її. Вона вздріла чоловіка та й шипить:

– Вирятуй мене.

– Як я тебе вирятую, ти мене з'їш.

А вона каже:

– Я тебе не з'їм, я тобі ще в пригоді стану.

Він підложив під той камінь ціп, підняв догори, та й вона вилізла відти. І каже:

– Слухай, я голодна, я хочу їсти. Я тебе з'їм.

А він каже їй:

– У мене п'ятеро дітей голодних дома. Я йду хліба заробити. Я тебе вирятував, а ти мене хочеш з'їсти? Знаєш що? Най нас суд розсудить. Як скаже суддя, що їсти мене, то вже меш їсти.

Пішли вони і стрітили в рову коня. Кінь стоїть і клюпить, а вони кажуть йому:

– розсуди нас, суддя. Я її вирятував, а вона мене хоче їсти.

А кінь каже:

– Як я вас розсудю? Як я був молодий, ніс голову догори, возив газдів, то газди мене тримали, файно годували, давали вівса, ячменю, файно пасли в конюшні. А нині я вже не годен ні робити, ні їсти, нема зубей, голубці роблю ротом. Та й газда нагнав мене в рів. Тепер мушу гинути.

Та й пішли вони далі. Стоїть корова в рову.

– Розсуди нас, суддя. Я її вирятував, а вона мене хоче їсти.

А корова говорить:

– Як же я вас розсудю? Як я була молода, то газди мене файно годували, давали сіна, отавки, муки, би я давала молока. Та й тримали мене, та й тішилися мною. А як я не даю молока, як я вже нічого не варта, то нагнали мене в рів.

Та й пішли вони далі. Ідуть вони та й побачили песика. Та й кажуть:

– Розсуди нас, суддя. Я цю змію вирятував, а вона мене хоче з'їсти.

Каже песик:

¹Піти в поле молоти – це значить, піти з гірського або підгірного села на зароботки в багаті хлібом рівнинні села.

– Як я вас розсудю? Поків я був молодий, то-м гавкав, давав газді знати, як злодій іде чи старець, то ще мені давали файно їсти. А як я став старий, глухий, сліпий, та й нагнали мене в рів. І мушу гинути з голоду.

Ідуть вони далі, та й каже змія:

– Видиш, ніхто не каже, би тебе не їсти. То я вже тебе їм.

– Спитаймо ще когось далі.

Ідуть вони далі та й побачили котика.

– Котику, суддя, розсуди нас, – каже чоловік. – Я її вирятував, а вона мене хоче їсти.

– Як же я вас розсудю? Поків я був молодий, ловив миші, щоб не їли газді в коморі збіжжя. А тепер я сліпий, глухий, можуть миші мені хвіст від’їсти, та й я не чую. Та й нагнали мене в рів пропадати.

– То вже буду тебе їсти, – каже змія. – Ніхто не каже, щоби тебе не їсти.

– Зачекай, най ще один скаже та й будеш їсти.

Але йде лисичка-сестричка.

– Лисичко-сестричко, вирятуй мене. Я вирятував змію, а вона мене хоче їсти.

А лисичка потихо питає його:

– Що даш?

– Мішок курочок дам.

Лисичка каже змії:

– Він тебе вирятував, а ти його хочеш їсти? Яка ти фальшива! Не можна та. У нього п’ятеро дітей, а ти його хочеш їсти?

І пошуміла в потоці змія. А Лисичка пішла з тим чоловіком за курочками. А він її здурив. Набрал повний міх пєсят, зав’язав і завдав лисиці на плечі. І сказав, щоб не розв’язувала, бо то перські курочки, повтікають. А вона винесла той міх на гору, змучилася, впріла та й собі думає: «Най одну з’їм». Розв’язала, а пєсята з мішка повискокували та її за хвостик, за вушка, за що-небудь. І вона ледве ся убігнала та утєкла. І подумала: «Обдурив ти мене, забєру я в тебе всі кури».

Зайшла вона понад лїс, а під лїсом курочки пасли. Вона забїгла з долини і запудила їх у лїс. Курочки позабивали голови в корчі, а вонаїх усіх забрала, закатрупила, подушила, склала в мішок і поносила вгору, в лїс до своєї хатки.

А в її хатку влїз дикий кїт і не пускає її. Вна сіла на пєньок та й плаче.

– Я ся так мучила, бїдувала, та й не маю де нїченьку переспати.

Надїйшов медвїдь.

– Лисичко-сестричко, чого ти плачєш?

– А як мені не плакати, як я так гїрко будувалася та й не маю де нїченьку переночувати? Страшний звїр залїз у мою хатку.

А він каже:

– Не журися, я вижену.

Іпішов до лисиччиної хатки. А кїт як відти скочив, та й очі йому видєр. І медвїдь утік у потїк. Скорбувався і так тікав, що поломив буки.

Надійшов вовк.

– Чого, лисичко-сестричко, плачеш?

– Як мені не плакати, як я ся будувала та й не маю де ніченьку переспати? Страшний звір залаз у мою хатку.

А вовк каже:

– Я такий потужний, я вижену.

Та й пішов виганяти. А тот відти як пазурями вовка за морду їмив, вовк лиш перевернувся в потоці. І втік. А лисичка-сестричка сіла та й далі плаче.

Набігає мурашок червоненький.

– Добрий вечір, лисичко-сестричко! А чого ти плачеш?

– Як мені не плакати, як я ся так гірко будувала, а в мою хату щось залізло, і я не маю де ніченьку переночувати?

– Я вижену, – каже мурашок.

– Де ти виженеш, такий маленький? Хто ся тебе боїть?

Пішов мурашок виганяти. Заліз у мох та як ущипнув kota за стегенце, то той так тікав у рипу, що буки поломив.

Лисичка рада. Каже мурашкови:

– Ми ся поженим обоє. Ти будеш моїм чоловіком.

– най буде, – каже.

Порізали вони ті курочки, поробили ковбаси і роблять весілля. Пішли запросили всіх звірів і варять кашу. Треба в кашу води досипати. Хапає мурашок відра і біжить по воду. А лисичка не дає. Каже:

– Я піду.

Взяла відра й пішла. А мурашкови сказала:

– А ти будеш дома мішати кашу.

Робив мурашок порядки, мішав кашу і втопився в каші. Лисичка прийшла й голосить:

– Де мій мурашок? Де мій чоловік?!

Шукає – нема. Сходяться гості, а вона доробляє тото весілля сама. Черпає, подає на стіл і знаходить у каші мурашка, що ся втопив, як мішав кашу.

По весіллю дика свиня вилізла на стіл й спить. І махає хвостиком, бо мухи її їдять. А то всі звірі на смереці. І котик там. І дивися котик згори на той свинячий хвіст і гадає, що то миш. І скаче на ню, на ту свиню. Свиня зірвалася і уткнула в потік. А всі звірі за нею.

А лисичка побачила, що котик такий газда, і взяла собі його за чоловіка.

Робить медвідь весілля і просить на то весілля лисичку з котиком. Приходять обоє, а стіл так убраний. Там ковбаси, всячина. Котик відразу скочив на стіл і то все поїв. А всі гості перепудилися і повтікали. І навіть газди повтікали.

Усі звірі просил б лисичку на весілля, але боялися того її чоловіка kota, бо він такий збуй. Всі бояться його.

А вони жили собі обоє, лисичка-сестричка і котик.

2. ДІД І КОЗА

Іде дід на базар та й стрічає дівчинку, що йде з курочкою.

– Ти куди, дівчинко?

– Іду, чи би-м ся десь не наймила.

Дідо каже:

– Ходи зі мною, я тебе найму.

– У мене курочка золоте яйце несе.

І привів дід дівчинку т'хаті. Курочка знесла золоте яйце. Дід з бабою дуже тішаться. А ту курочку з'їв половик. Дідо поніс золоте яйце в місто, продав його та й купив козу. Та й посилає ту дівчину пасти. Дівчина пасе, куди видить, аби добре напасла. Та напоїла її і гонить т'хаті. Пригнала, а дід стоїть на воротах в червоних чоботах.

– Чи-с їла, кізонько, чи-с пила, кізонько?

– Не їла, дідонько, не пила. Ішла через лісок, ухопила кленовий листок, ішла через гребельку, ухопила води крапельку.

Прогнав дід дівчину геть та й посилає з козою бабу. Іде баба, пасе добре козу, бо ся боїть, що і її нажене дід, та як ту дівчину. Іде через річку, просить козу, аби пила. А дід став на воротах в червоних чоботах і питає:

– Чи-с їла, кізонько, чи-с пила, кізонько?

– Не їла, дідонько, не пила. Ішла через лісок, ухопила кленовий листок, ішла через гребельку, ухопила води крапельку.

І нагнав дід бабу геть.

Іде дід сам козу пасти. Напас, нагодував і гонить додому. Побіг наперед, став на воротах у червоних чоботах і питає:

– Чи-с їла, кізонько, чи-с пила, кізонько?

– Не їла, дідонько, не пила. Ішла через лісок, ухопила кленовий листок, ішла через гребельку, ухопила води крапельку.

Розсердився дід і зарізав козу. І пішов шукати дівчинки й баби. «Ти мене підвела, що я лишився сам», – думає дід. Та шукав, шукав, та й не знайшов ні дівчинки, ні баби. Вернувся плачучи додрму і живе сам.

3. ЛІСОВЕТА

Був король і мав слугу. І попало королеви йти на війну. Король пішов і лишив дома слугу та й наймичку коло жінки. І той слуга копнувся до жінки, а вона не хотіла чоловіка промінювати на него. Та й слуга написав до короля, що вона копається до него. І король написав: як вона таке робить, замкнути її в тюрму. Замкли її в тюрму. А слуга другий раз написав до короля, що жінка копається до него. А в неї в тюрмі вже народився хлопчик. Лісовета, так звали ту жінку, була дуже рада дитині, бо в неї шістнадцять років не було дітей. Як написав слуга до короля другий раз, то король відписав, щоб її вбити і вибрати їй око і палець мизильний утяти, щоб був

королеви знак, як він повернеться з тюрми. Прийшли кати в тюрму, щоб її вбити, і сказали їй, що перший раз виберуть їй око і вірубують мізилний палець на знак королеви. А вона зачала сяпросити:

– Виберіть око в пса, бо воно схоже на людське, а мізилний палець дам утяти. Та й най я лишуся жива заради цього хлопчика.

Вони їй сказали:

– Як ми це зробимо? Як король довідає, то нас повбиває.

А вона сказала їм:

– Я піду лісами, і ніхто не ме про мене чути та й видіти не буде.

Та й так зробили, не вбили її, а вибрали око з пса і втяли їй палець. І випустили її. І вона пішла лісами й лісами світ за очима. І найшла в лісі печеру, і в ту печеру залізла. А там було тепле місце, бо в ті печері жила дика коза. Набігала та коза і того хлопчика плекає. І плекала вона його чотири роки. Вибіжить, напасеться і далі в печеру.

І заслабла Лісовета. І сказала своєму синові:

– На тобі перстень. На тому персні підписаний твій тато. І меш ідти на схід сонця, так, аби з тих лісів вийшов. Покажеш людям перстень і будуть знати, чий ти. Будуть знати, що ти королів син.

А в цей час, у чотири роки, король приїхав з війни. І тота служниця все йому розказала. І йому ся дуже великий жаль зробив. Він зібрав військо і зробив оюлаву в лісі. І поранили ту козу. І коза пішла в ту печеру, і за кров'ю вони її найшли. А з тої печери голос почувся:

– Не стріляйте, бо тут є живі душі!

Зайшли в ту печеру, а там вона з хлопчиком. Вона була жива, і хлопчик ще нікуди не пішов. І забрав їх король у бричку, і привіз додому. І забрали до хати й ту козу. І королева жінка Лісовета вмерла та й коза вмерла. І поховали Лісовету, і козу поховали близько її гроба. А хлопчик ся лишив.

А того слугу король покарав. Зав'язав його ланцюгом і причепив до коней. І одні коні потягнули його в один бік, а другий в дрийгий та й розірвали його.

4. ЯК НАЙМОЛОДШИЙ СИН ВОДУ МОЛОДОСТІ ЗНАЙШОВ

В одній державі був цар. Він мав три сини. Два були фіфаки, а наймолодший був простий хлопець. А був той цар уже в роках, старий був. І йому ся приснив сон, що десь є така вода, від якої можна стати молодим. Якби тою водою вмитися, то так би виглядав, як у вісімнадцять-двадцять років. І такий би зір добрий мав.

Устав він рано і закликав усіх трьох синів до себе. І говорить їм, що йому такий ся сон снів. А ті два старші сини говорять йому:

– Ми підемо тої води шукати.

Узяли вони собі найкращі коні і грошей, кілька годин кінь нести.

А молодший запитав:

– Де мої браття?

Цар сказав:

– Пішли шукати тої води, що від неї я молодий стану.

– То й я пішов би.

А цар подумав:»Тоти чи принесуть, чи ні, а цей то нічого не принесе». Але дав йому цар коня і гроші і пішов він шукати тої води.

Ті старші сини ходили по готелях, та пили, та в карти грали. А молодший зайшов у такі ліси великі, що вже й конем тяжко було їхати. Уже він коня за собою водив. І ночує він з конем у великому лісі на одній горі. Але дивиться, з одної гори на другу світить світло. Він подумав собі, як узяти лінію на то світло, щоб на него попасти. Та бере коня за гвоздечку і прямує на то світло. І так удалося йому, що він точно туди попав. Приходить, а там хатина, а в хатині дуже-дуже старий дідо. Нічого в хаті нема, лиш один столик, а дідо сидить коло него і молиться Богу. Запустікав він до того діда, аби його дідо пустив до хати. А той дідо відповів з хати:

– Як-ис чиста душа, най тобі двері самі отворяться, а як нечиста душа, аби-с ти сам маком розсипався.

І двері самі ся отворили, і молодець зайшов до хати д'тому дідови. Дідо уздрів, що це є чиста душа, і сказав:

– Я вже живу тут триста років, а чистої душі ще не бачив.

Запитав його той дідо:

– Що ти, чоловіче, шукаєш, що ти аж сюди зайшов?

Він сказавд дідови:

– У мене є дуже старий тато. І йому приснилося, що є десь така вода, що від неї він став молодий і добрий зір мав би.

А дідо відповідає:

– Я вже живу тут триста років і такої води не пам'ятаю. Але в мене є середущий брат, що має шістсот років. Я тебе до него справлю, може би, він знав про ту воду.

Вийшов дідо з тим молодюком надвір і свиснув у палець. Прилетілів голуб.

– сідай на цього голуба і поїдеш до мого брата, – сказав дід, – а коня лишай у мене.

Лишив хлопець коня і дав дідови грошей, щоб його прогодував. Та сів на голуба і поїхав.

Приніс його голуб до того другого діда, запустікав він перед дверми, і дідо йому сказав то саме:

– Як-ис чиста душа, най тобі двері самі отворяться, а як нечиста душа, аби-с ти сам маком розсипався.

Двері ся отворили, він зайшов до того діда і поклонився йому. Дідо його запитав, що він шукає. А він сказав, що шукає такої й такої води. Що якби ся вмив тою водою, то би виглядав, як у вісімнадцять років, і такий би зір мав. Дідо йому сказав:

— Я вже жию тут шістсот років, а такої води не пам'ятаю. Але брат мій є, що жиє дев'ятьсот років. Хіба би той знав про таку воду.

Вийшов дідो надвір, свиснув у палець, прилетів голуб і поніс його до третього діда.

Прилетів він до третього діда, підходить до дверей і пустікає, аби дідо йому двері отворив. Дідо йому відповідає:

— Як-ис чиста душа, най тобі двері самі отворяться, а як нечиста душа, аби-с ти сам маком розсипався.

Двері ся отворили, входить він до діда в хатину. А дідо говорить йому:

— Я вже жив тут дев'ятьсот років, а щаслива людина до мене ще не попадала. Хто тебе до мене справив і що ти шукаєш?

— Я був у ваших двох браттів. Я питав їх про таку й таку воду, і вони мені відповідали, що не знають. І справили мене до вас. Хіба ви знаєте, бо ви вже жиєте тут дев'ятьсот років.

А дідо його запитав:

— А чи жиють ще мої браття оба?

А цей йому відповів:

— Жиють.

Дідо говорить:

— Є така вода в другій державі, у одного царя. Але того царя вже живого нема, лиш тільки жиє в тих палатах царська донька. Як я був молодий, мені до тої води була година ходу. А тобі треба добре-добре йти південь, аби ти ся дістав до тої води. Колись там стояла варта. Тепер тої варти нема. Є один вхід до тих палат, але на тім проході тепер ходять шаблі. А ті шаблі стають на півгодини на спочинок. Якби тобі ся вдало так попасти, щоби вони стали, то ти пройдеш у ті палати і возьмеш води. І аби-с дуже поквапляв, бо ті шаблі стають тільки на півгодини. А як вони рушать, то ти вже не вийдеш. І що з тобою там буде, я вже не знаю. А як дістанеш ту воду, аби ти конче повернув до мене.

Якраз йому так ся вдало попасти, що ті шаблі стали, і він зайшов до тої палати. Покрутив він собі краник, набрав у фляшку тої води. Відтворив двері до другої кімнати, а там спала пані, того царя дочка. Така прекрасна, що такої на світі більше нема. Він подумав: «Що буде, буде, а як з цею панею побути?» І побув він з тою панею. На столі стояло чорнило й лежала ручка. І він написав, котрого року він там був, котрого місяця і котрого дня. І хто він є — такого-то царя син. І як відходив, ту записку поклав їй у папери.

А шаблі вже рушили. І як він вискакував, утяли йому обцас у чоботі і кавалок п'яти.

Повертає він з тою водою до діда, що має дев'ятьсот рік. Говорить йому дідо:

— Аби-с повернув до мого середущого брата і сказав йому, що я ще жию. І аби-с стерігся живого м'яса.

А він подумав, що старий знає про ту дівчину, з якою він був у пала-
тах, і йому ся встридно стало. І сказав дідо молодюкови:

— Я лягаю спати, а ти аби-с зробив мені порядок у хаті. Аби змів весь
порох на одну купку, аби ніде порошинки не лишилося. Щоб весь порох
був прикупі.

І він так зробив.

Устав дідо, подивився по своїй хатині — хлопець зробив йому поряд-
док, так, як він йому говорив. А хлопець стоїть при дверях. Дідо взяв і дав
йому три кулаки того попелу і сказав:

— Цей порох тобі стане у великій пригоді. Чим Бог платив мені, тим
я плачу тобі.

Вийшли вони оба з тої хатини надвір, свиснув дід у палець і при-
летіли два голуби. На одного сів молодюк, і поніс його голуб до середушо-
го брата, а на другім голубі вознісся дідо на небеса.

Як він прийшов до другого діда, той його запитав:

— А чи жиє ще мій брат?

А він йому сказав:

— Уже спокутував гріхи.

— Слава Богу, — сказав йому дідо.

І ще сказав дідо:

— Я лягаю спати, а ти щоб зробив порядок мені у хаті. І змів усе до
порошинки на одну купочку. Як зробиш порядок, аби-с мене рано збудив.

Зробив він порядок, збудив діда, і говорить йому дідо:

— Чим Бог платив мені, тим я плачу тобі.

І дав йому два кулаки того пороху. Вийшли вони оба надвір, свиснув
дідо в палець, прилетіли два голуби. На однім поїхав хлопець до третього
діда, а на другім вознісся дідо на небеса.

Запитав його наймолодший дідо:

— А був ти в моїх братів?

— Був. Уже відійшли вони.

А цей третій йому сказав:

— Слава Богу, вже спокутували.

Тоді сказав третій дідо:

— Я лягаю спати, а ти аби-с зробив мені порядок у хаті і рано мене
збудив.

Зробив він йому порядок, змів увесь порох на одну купочку і рано
збудив діда. І дав йому дідо вже лиш один кулачок того пороху.

Віддав йому третій дідо коня і гроші, котрі він лишив дідови, аби
дідо прогодував коня. І сказав йому дідо:

— Аби ти стерігся живого м'яса, бо чекає на тебе велика небезпека.

Свиснув дідо в пальці і прилетів лиш один голуб. Сів на него дідо і
полетів на небеса, а цей сів на коня та й поїхав.

Їхав він тим конем через одне місто, а там тільки народу, що він не
міг конем їхати, зліз з коня і повів коня через той наїд. І питає тих людей:

— Чого це тільки народу тут зійшлося?

А тоти люди йому відповідають, що одного царя два сини в готелі дуже великий кошт зробили. Напили, наїли і кажуть, що тато їм пришле гроші і вони те все заплятять. А грошей нема, і їх обох нині мають вішати. І зато тільки людей зійшлося. Хочуть люди подивитися на таке чудо. А він подумав: «Ага, це мої браття». І сказав він тим людям: «Аби такий ся знайшов та й той кошт заплатив, щоби їх не стратити?»

А тоти люди йому відповіли, що пан би був цему дуже рад, бо йому з цього хісна не прийде, як їх повісять, а якби хто заплатив, то цар би їх охоче пустив. Дали знати тому панови:

— Тут один такий ся найшов, що заплатив би вам цей весь кошт, що ці тут наробили.

Пан говорить, аби йому цього привели.

— Хочу подивитися, що це за один.

Приходить він до того пана, і пан його питає:

— Це ти заплатив би кошт, що ті два тут наробили?

А він говорить:

— Так, я.

— А якщо ти не будеш мати тільки грошей, аби ти цей кошт заплатив, підеш на шибеницю, як і вони. Усіх трьох вас кат повісить.

Він має безпеку, бо знає, що тато йому доста грошей дав. Пішов він до свого коня, взяв з-під сідла гроші і вносить перед того пана. Зачали вони ті гроші числити — половиникошту не стає. Говорить той пан:

— Доста. Обдурювали мене тв два та й ти третій обдурюєш. Нині підеш на шибеницю разом з ними.

Тяжко заплакав він, що так ся набідив і здобув воду, а тепер треба помирати разом з браттями. Витяг він з кишені хустинку витерти сльози. І скільки їмилося за ту хустинку порошинок, тільки посипалося з хустинки грошей. Говорить він тому панови:

— Будемо числити гроші далі.

І заплатив він той увесь кошт і ще багато йому грошей лишилося. З того пороху, що йому тоти діди давали. Тоді пан сказав відпустити тих двох з тюрми, і най вони всі собі йдуть. Наймолодший брат сів на коня. Має шаблю, гарне вбрання. А ті два йдуть за ним, як жебраки, нужні й обдерті.

І запитали вони його, чи він дістав ту воду. А він говорить їм, що дістав. А ті два браття подумали: «Він дістав воду, а з чим ми свому татови прийдемо? Що ми будемо йому говорити?» І радяться вони оба, як би цю воду в него украсти. Пішли вони всі до одного готелю. Ночують. Заплатив він за трьох людей обід і за коня заплатив. І заплатив, аби вони переспали. І сам ліг і заснув. А що ці два роблять? Цей, тяжело струджений, спить, а вони помочилися у фляжку і поклали коло него. А ту воду забрали, вкрали коня, вкрали шаблю і втекли, а його там лишили. Пробудився він рано і запитав того пана:

— А де мої браття?

Пішов до стайні – коня нема, шаблі нема. Подивився – вода є. Подумав він: «Е, добре, що вода є. Гроші маю, дістануся й пішки додому».

Ті два брати прийшли додому швидше, принесли цареві воду. Цар тою водою вмився і зробився такий, як був у вісімнадцять-двадцять років. І такий зір мав, як у ті роки. І запитав він:

– Чи не находили ви молодшого мого сина, а вашого брата?

А вони говорять татові, що вони його находили, але їм сором було до нему приступити, бо він дуже нещасний, обідраний. І сказав цар своїй варті, що як той буде приходити до палацу, аби його не допустити. Еже він його не жадає видіти.

Дали знати цареві:

– Прийшов ваш третій син.

Він з третього поверху подивився на свого сина і запитав:

– Що ти мені приніс?

– Приніс вам воду.

Але син уже вздрів, що обманство є, бо цар уже молодий.

Сказав цар своїй варті привести третього сина до него. Він хоче видіти, що то в него за вода. Умився він тою водою, а вона його так за очі кусає! «Але що робити, – думає, – це мій син».

І жили вони собі прекрасно. Цар – молодий чоловік. А там, де третій син брав воду, у царської доньки родився хлопчик. Доріс той хлопчик до тих років, що треба його до школи посилати. Зачали його хлопці в школі називати копилем. А царівна й сама не знає, як то ся зробило, бо вона тоді спала. Хлопчик питає:

– Мамо, де мій тато? Чого мене прозивають копилем?

А вона не знає, що йому казати. Кажє хлопцеві:

– Буде тато, буде тато.

А той знов приходить з школи та й питає:

– А де тато?

Але одного разу стала царська донька перебирати давні папери, передивлятися їх. І найшла вна ту записку, що царський син писав. Там була адреса і було написано, якого він царя син. Пише царівна до того царя, щоб прислав до неї того, який був у неї такого-то року, такого-то місяця, такого-то дня. А як ні, то виповість йому війну.

Запитав цар своїх двох старших синів:

– Котрий брав там цю воду?

А старший відповів:

– Я.

І відписав цар листа до тої царської доньки: «Такого-то числа прибуде мій син, що брав у вас воду».

Вистелила вона шовковими килимами на трі кілометри дорогу і говорить до свого хлопця:

– Нині прийде твій тато.

І вже до школи хлопець не йде, чекає свого тата. Іде цей «тато», за-
видів його хлопчикі з великою радістю вбігає до кімнати та й каже:

– Мамко, їде тато!

А вона запитала хлопчика:

– Як він їде? Їде тими килимами, що я вистелила, а чи їде краєм?

А хлопчик говорить:

– Не, не їде тими килимами, їде попри край.

Вийшла вона проти него на дорогу, він їй ся файно поклонив. А во-
на з ним багато не говорить, лиш питає його:

– Ти був тут такого-то року, такого-то місяця?

А він сказав:

– Я. Он, – каже, – там у парку була керниця, я з неї набрав собі во-
ди й поїхав.

І завели його до тих палат, дали йому гайдуки двадцять п'ять буків
дубельтових і нагнали його, як собаку.

Ще цей не доїхав додому, як цар дістав від неї листа: «Аби-с цей був,
що воду тут брав. Вже доста мене обманювати. Бо я на тебе війну ви-
повім». Питає цар середущого сина:

– Чому ви поправді не говорите, котрий цю воду там діставав?

А середущий син говорить:

– Я не хотів понизити свого старшого брата. А то був я.

І написав цар до тої царської доньки, котрого числа прибуде той, що
точно брав воду.

Бере вона знов вистелює на три кілометри дорогу шовковими кили-
миами і говорить синові:

– Аж нині прийде твій тато.

Хлопчик до школи не йде. Лишається, виглядає свого тата. Приїхав до
тих шовкових килимів другий син і подумав: що він туту має робити? І не йде
килимами, а йде краєм. Хлопчик уздрів його, вбігає т'свої мамі та й каже:

– Мамко, їде тато!

А мама хлопчика запитала:

– Куди він їде? Їде тими килимами шовковими, а чи їде краєм?

А хлопчик каже:

– Краєм він їде.

– Ні, це не тато.

Вийшла вона проти цього царського сина, не дуже щиро вона ся йо-
му вклонила, бо вона знала, що то не тато. Питає його:

– Ти був такого року, такого місяця, такого дня за водою у мене?

А він говорить:

– Я.

– Як ти, то ходи зо мною.

Завела вона його до своїх палат, приводить двох гайдуків з добрими
арапниками, дають йому двадцять п'ять арапників дубельтових, і відправ-
ляє вона його від хати, як пустого собаку. І пише листа до царя: «Аби ви

відослали до мене того сина, який був такого-то року тут за водою. Як жадаєте доброї справи, то висилайте його, бо виповідаю війну».

Усі три царські сини дома. Закликає він їх усіх трьох і каже:

– Говоріть по правді, котрий був за тою водою. Бо буде війна і знищиться багато народу. Чому ви не говорите поправді?

І два старші браття сказали татові:

– Ми в нашого молодшого брата воду вкрали. А як він ту воду дістава, ми не знаємо.

Цар третій раз пише до царської доньки: «Такого-то числа буде цей, що дійсно в тебе воду брав». Вистелює вона шовковими килимами три кілометри дороги, хлопчик до школи не йде, виглядає свого тата. Приїхав третій син до тих шовкових килимів і посеред самої дороги їде тими килимами, так, що тоти килими підіймаються вище коня. Хлопчик вбігає до своєї мами і говорить:

– Мамко, їде тато.

Вона питає хлопчика:

– А як він їде?

– Так їде тими килимами, що ті килими має піврати геть.

– Ну, – каже, – це тато.

Вийшла царівна на дорогу, вклоняється цьому царському синові і запитала його:

– Ти був за водою такого-то року, такого-то місяця, такого-то жня?

А він сказав:

– Я.

– А де ти ту воду брав? – вона його питає.

– У першій палаті брав я ту воду з краника. А в другій палаті ти спала. Я ся коло тебе гей трохи забавив і, як-им відходив геть, ходили вже шаблі.

І він стяг чобіт і показав їй знак на п'яті.

Двом старшим синам дав їх тато якусь службу, аби вони доживали, атретьому синові зробив весілля. Ми на тім весіллію оба були і за одним столом пили горівку. Може, ви не пам'ятаєте, а я пам'ятаю це. І на цім байка скінчилася.

5. ЦАРСЬКИЙ СИН І ВОВК

В одній державі був цар. У него була яблінка і на ній родили гей позолочені яблука. І тоти яблука щоночі виїдала якась птаха. І не забирала їх зовсім, а тільки виїдала середину, а тота кора ся лишала. Тому цареві дуже ся розходило за тими яблуками. Хто ці яблука йому так нищить? Він давав сторожі, аби достерегли, і нічо тоти сторожі не дослідили.

Той цар мав три сини. І говорить він до своїх синів:

– Сини мої улюблені, чи мені військо вірно не служить. Що я даю варту, а варта нічого не годна достережи?